

Vloga pravopisne norme pri popravkih velike/ male začetnice v korpusu Šolar

Orthographic Norm in Upper- and Lowercase Letter Correction in Šolar Corpus

Izveleček

Ključne besede:

pravopis, napaka, kodifikacija, jezikovna zmožnost

V prispevku obravnavamo popravljanje besedil v okviru razvijanja pravopisne zmožnosti učencev, in sicer se posvečamo popravkom velike oz. male začetnice. Da bi ugotovili, s čim imajo učenci pri zapisovanju težave in čemu bi bilo treba pri pouku slovenščine posvetiti več pozornosti, smo analizirali konkretne pravopisne težave ter popravke učiteljev iz specializiranega korpusa Šolar. Popravke smo presojali z vidika pravopisne norme in ugotavljali, ali se je učitelji pri popravljanju držijo ali prihaja do odklonov. V analizi popravkov smo ugotovili, katere kategorije velike oz. male začetnice povzročajo učencem največ težav ter katera področja so se tudi za učitelje izkazala kot najbolj problematična. Ugotovitve bodo lahko v pomoč učiteljem pri popravljanju šolskih besedil, odpirajo pa tudi možnosti za nadaljnje raziskave normativnega razreševanja težjih mest rabe velike oz. male začetnice.

Abstract

Keywords:

orthography, error, codification, linguistic ability

In this paper, we focus on correcting texts in the context of strengthening learners' phonological awareness by focusing on the correction of uppercase and lowercase letters. To find out what students' errors are and which ones need to be addressed by teachers of Slovenian, we analysed specific spelling mistakes and corrections made by teachers from the specialised Šolar corpus. We assessed them from the point of view of orthography and determined whether the teachers adhered to it or if there were deviations. In the analysis, we found out which categories of capitalisation (i. e., upper- and lowercase letters) were the most critical for the students or the most problematic for the teachers. In addition to helping teachers correct school texts, this also opens possibilities for further research into the normative resolution of the more challenging upper- and lowercase usage.

1 Uvod

V prispevku obravnavamo popravljanje besedil učencev kot del razvijanja pravopisne zmožnosti pri pouku slovenščine, in sicer se osredotočamo na popravke velike/male začetnice. Vpogled v realne pravopisne napake učencev pri tvorjenju besedila in popravke učiteljev nam je nudilo korpusno gradivo. S kategorizacijo napak določamo vrste težav na področju rabe velike/male začetnice, ki pri razvoju pravopisne zmožnosti zahtevajo posebno pozornost. Ugotavljamo tudi, kako napake popravljajo učitelji, in sicer predvsem z vidika skladnosti s pravopisno normo. Zanima nas, ali prihaja pri tem do odklonov, pa tudi do neenotnosti učiteljev pri popravljanju, kar ob zavedanju, da popravki nudijo pomembno povratno informacijo učencem, nudi izhodišče za razmišljanje o oblikovanju smernic za popravljanje besedil učencev.

2 Teoretična izhodišča

Pirih Svetina (2003, 18) napake v procesu učenja tujega jezika opredeljuje kot »odstopanja od pričakovane, ustreznega in pravilnega/, ki/ pomenijo določeno vrsto ‚neuspešnosti‘ v jezikovni produkciji«; to pojmovanje napake apliciramo na besedila rojenih govorcev slovenščine, le da pri njih pričakujemo bolj razvito jezikovno (tudi pravopisno) zmožnost. Toporišič (1992, 121) govori o napaknosti, ki je to, »/k/ar ne ustreza jezikovni normi (ali predpisu), in sicer na vseh ravneh jezikovnega ustroja: na fonološki, slovnični, slovarski, besedilni, to pa tako izrazno kakor tudi pomensko /.../«. Na osnovi prepoznane napake učitelj naredi popravek; tega definira Toporišič (1992, 195): »1. Sprememba besedila ali njegovega dela tako, kakor je prav oz. pravilno. 2. Izboljšava slabšega z boljšim, zlasti v besedilu«. Učitelj torej med popravljanjem besedila išče odklone od pravilnega, ustreznega in pričakovane, tj. skladnega s kodificirano normo in s pragmatičnimi okoliščinami, značilnega za določeno besedilno vrsto in tega, kar ocenjuje kot pravilno oz. ustrezno. Nasprotno so v korpusu Šolar z izrazom napaka poimenovani popravljani jezikovni pojavi ne glede na njihovo (ne)pravilnost, (ne)ustreznost in (ne)pričakovanost; v tem pomenu ga bomo uporabljali v kontekstih, v katerih ga ne bomo mogli nadomestiti z izrazom popravek.

Pri analizi popravkov velike/male začetnice se bomo opirali na pravopisno normo. Zanj je značilno, da se ne spreminja sočasno s spreminjanjem aktualne rabe, ampak je kodificirana in se spremeni ob izidu novega pravopisnega priročnika. Pravila so osnovana na evalvaciji predhodnih pravil ter razprave v strokovnih krogih in z zainteresirano javnostjo

(Dobrovoljc, Jakop, 2012, 5–11). Promocija kodificirane norme poteka predvsem v vzgojno-izobraževalnem procesu (Skubic, 2005, 15), usvojena pa naj bi bila ob zaključku srednjega splošnega izobraževanja (UN SŠ, 2008, 35–37, 40).

3 Korpusno gradivo

V sodobnem jezikoslovju lahko dolgotrajno iskanje in zbiranje podatkov nadomesti uporaba korpusov, tj. elektronskih zbirk »avtentičnih besedil /ali njihovih delov/, zbranih po določenih kriterijih glede na namen korpusa« (Gorjanc, Fišer, 2013, 10). Korpusi so se začeli intenzivno uporabljati v 90. letih 20. stoletja, ko je razvoj tehnologije omogočil shranjevanje velikih elektronskih zbirk podatkov in hitro iskanje po njih (Kosem idr., 2012, 16). Prvi korpus slovenščine, *FIDA*, je začel nastajati l. 1997, l. 2003 je sledil korpus *Nova beseda* (Verdonik, 2015, 2). Temeljni deli korpusnega jezikoslovja na Slovenskem predstavljata monografija *Uvod v korpusno jezikoslovje* (Gorjanc, 2005) in *Študije o korpusnem jezikoslovju* (Gorjanc, Krek, 2005). Korpusi so, ker odražajo realno jezikovno rabo, »edini relevantni vir za sodobne jezikovne opise in oblikovanje učinkovitih jezikovnotehnoloških aplikacij« (Gorjanc, Fišer, 2013, 10) ter predstavljajo osnovo za empirične jezikovne študije (Gorjanc, Logar, 2005, 637). Jezikovni opis v korpusnem jezikoslovju je osnovan »izključno na podlagi jezikovnih podatkov iz besedil« (Arhar, Gorjanc, 2007, 96), s čimer »omogoča neposredno primerjavo obstoječih jezikovnih pravil /tj. jezikovne norme/ in njihovo udejanjanje v jezikovni rabi« (Arhar Holdt, Dobrovoljc, Popič, 2013, 19).

Avtentična besedila učencev in dijakov najdemo v specializiranem (Gorjanc, Fišer, 2013, 12) korpusu Šolar, ki sodi med korpuse usvajanja jezika (Kosem idr., 2012, 19) in vsebuje besedilnovrstno različne pisne izdelke, ki so nastali večinoma v šolskem letu 2009/2010 tako pri pouku slovenščine kot prvega jezika (82,3 %) kot pri drugih predmetih v tretjem triletju osnovne šole in v srednji šoli (Rozman idr. 2018: 119). Prva različica (Šolar 1.0) iz leta 2010 (Goli, 2018, 39) je vsebovala 2703 besedil, v katerih je bilo 967.477 besed. Učiteljske popravke je v prvi verziji vsebovalo nekaj več kot 56 % besedil. Korpus je vseboval 35.035 označenih popravkov, mdr. dvojne napake (isti del besedila ima dve oznaki za tip napake) in povezane napake (popravek je posledica drugega popravka, npr. zamenjava predloga povzroči spremembo sklona); v prvi verziji korpusa so bile zbrane v posebni kategoriji (Goli, 2018, 30). Pomanjkljivost prve različice je bila premajhna regijska uravnoteženost (Kosem idr., 2016, 96). Ob nadgradnji v letih 2015–2018 se je korpus gradivno obogatil in regijsko uravnotežil, tako da verzija *Šolar 2.0* zajema 1.638.229 besed iz 5485 besedil. Zadnja raz-

ličica, Šolar 3.0, prinaša izboljšavo označevanja, mdr. večjo zanesljivost oblikoslovnih oznak ter nekatere nove oznake, poleg tega pa so ločena besedila z učiteljskimi popravki in besedila brez njih (Center za jezikovne vire in tehnologije).

Popravki v korpusu Šolar so razvrščeni v štiri kategorije: napaka zapisa (s podkategorijami: črkovanje, pisanje skupaj/narazen, mala/velika začetnica, ločilo, krajsava, številka); napaka besedišča; napaka oblike; napaka skladnje (s podkategorijami: besedni red, izpuščeni podatki, odvečni podatki, neustrezna struktura). Podtipi oz. podkategorije napak so bili določeni sproti, pri nastajanju korpusa (Kosem idr., 2012, 13–27, 34; naslovna spletna stran korpusa Šolar, <http://ssj.slovenscina.eu/korpusi/solar>).

4 Metoda dela

Analizirali smo popravke velike in male začetnice v korpusu Šolar, pri čemer smo uporabili tako kvantitativno kot kvalitativno metodo. Korpusnojezikovno analizo smo nadgradili z interpretacijo korpusnih podatkov – presojali smo skladnost popravkov s pravopisno normo.

V korpusu Šolar je 2125 popravkov velike in male začetnice. Spadajo v posebno kategorijo, poimenovano *napake zapisa*. Pri analizi se je pokazala potreba po natančnejši razvrstitvi. Pri klasifikaciji smo si pomagali s podkategorijami iz specializiranega korpusa lektoriranih avtorskih besedil in prevodov *Lektor* (Popič, 2014, 90), ki je v izhodišču po korpusu

Šolar povzel strukturo (Popič, 2014, 81), a je bila ta skladno s potrebami, ki so se pokazale pri gradnji korpusa *Lektor*, natančneje razdelana; popravki velike/male začetnice v njem so razdeljeni na šest kategorij. Pri razvrstitvi smo upoštevali kriterije za razvrstitev v korpusu *Lektor* (Popič, 2014, 127–129, 230, 234, 238–239). Ugotavljali smo deleže posameznih vrst napak znotraj popravkov velike/male začetnice (pri istovrstnih napakah smo upoštevali število pojavitev) ter konkretne pravopisne težave učencev in dijakov. Presojali smo, ali se učitelji pri popravljanju držijo kodificirane pravopisne norme (*Slovenski pravopis*, 2001), ali prihaja do odstopanj, ali pa sledijo celo parakodifikaciji – izraz povzemamo po Popič (2014, 179) in ga razumemo kot pravila, ki niso osnovana na kodifikaciji, so pa v praksi obstoječa pri popravljanju besedila.

5 Analiza popravkov velike/male začetnice

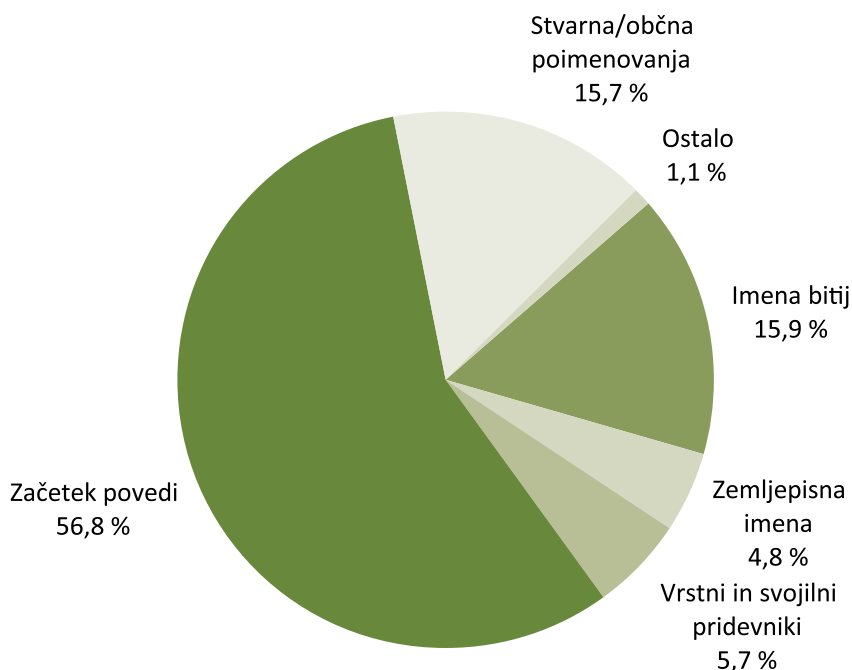
Popravke iz kategorije *mala/velika začetnica* smo razdelili na:

- začetnice pri zapisu imen bitij: 337 (15,9 %) popravkov,
- začetnice pri zapisu zemljepisnih imen: 113 (5,3 %) popravkov,
- začetnice pri zapisu vrstnih in svojilnih pridevnikov: 121 (5,7 %) popravkov,

The screenshot shows the Šolar corpus search interface. At the top, the search term 'kateri' is entered, and the results show 215 occurrences (186.06 per million). The interface includes a search bar, navigation buttons (Save, View options, Sort, Filter, Frequency, Collocations, Visualize), and a list of search results. The results are displayed in a table with three columns: the original text snippet, the corrected text, and the frequency of the correction. The interface also features the Šolar logo, the 'trojina' logo, and the Slovenian Ministry of Education, Science and Sports logo.

Slika 1: Korpus Šolar (vir: posnetek zaslona)

Korpus Šolar

Graf 1: Delež napak v posameznih podkategorijah napak velike/male začetnice v korpusu Šolar

- začetnice na začetku povedi: 1208 (56,8 %) popravkov,
- začetnice pri zapisu stvarnih/občnih poimenovanj: 323 (15,2 %) popravki,
- ostalo: 23 (1,1 %) popravkov.

5.1 Popravki začetnice pri zapisu imen bitij

V to kategorijo so uvrščene sledeče skupine popravkov pri imenih bitij: osebna imena, priimki, vzdevki, imena prebivalcev ipd.; nazivi in podobna občna poimenovanja oseb; živalska imena; poimenovanja pasem, živalskih vrst ipd., mitološka bitja in poosebitve; pa tudi pridevniki iz lastnih imen bitij (Popič, 2014, 128).

Napake se pojavljajo že v enobesednih primerih, kot so: osebna imena, npr. *črtomir* → *Črtomir*, priimki, npr. *karničniku* → *Karničniku*, psevdonimi, npr. *petek* → *Petek*. Podobno je pri svojilnih pridevnikih iz lastnih imen bitij, npr. *hamletovim* → *Hamletovim*. Pozornost zbuja popravek *Doktorjeve* → *doktorjeve* (*ukaze*), pri čemer je *Doktor* v tem kontekstu domišljijsko osebno lastno ime.

Težave povzročajo tudi zapis predložnih sestavin, npr. *Don Kihot* (ime književne osebe). V korpusu (tako v besedilih s popravki kot v tistih brez njih), najdemo znotraj povedi obe

varianti: *don Kihot* (184-krat) in *Don Kihot* (22-krat); močno prevladuje varianta, ki ni skladna z jezikovno normo (SP 2001). Popravkov *don Kihota* → *Don Kihota* nismo našli, pač pa se je trikrat pojavil obraten popravek: *Don Kihota* → *don Kihota*, torej popravek *skladno z jezikovno normo* → *neskladno z jezikovno normo*. Začetnice *Don* učitelji praviloma niso popravljali. 14-krat se je pojavila tudi varianta *Don kihot*, ki nakazuje, da učenec/dijak ne pozna strukture večbesednega imena. Dobrovoljc in Jakop (2012, 64–65) predlagata, da bi bilo pravopisnemu pravilu, po katerem ta imena pišemo citatno, dodan abecedni seznam predložnih sestavin, prav tako pa jih najdemo med problemskimi sklopi *ePravopisa* (kategorija *Priimki s predimki*).

Tudi pri imenih pripadnikov narodov in narodnosti najdemo napačno zapisane enobesedne primere, npr. *slovenci* → *Slovenci*, *italijanov* → *Italijanov*. Med popravki so tudi napačni oz. deloma pravilni, npr. *angležom* → *Angležom* (namesto: *Angležem*) – učitelj je popravil pravopisno napako, spregledal pa je oblikoslovno napako v isti besedi, kar je v procesu razvijanja jezikovne zmožnosti problematično.

V rabi opažamo variantnost pri zapisu veroslovnih in bajeslovnih imen, npr. *bog* → *Bog* (kadar gre za lastno ime krščanskega boga), *Sv. Duha* → *Sv. duha*, *kiklop* → *Kiklop*. Poimenovanje *Kiklop/kiklop* se znotraj povedi pojavi 21-krat, prevladuje zapis z malo začetnico (20 primerov). Do

popravljen prihaja v obeh smereh: *Kiklop* → *kiklop* in *kiklop* → *Kiklop*, kar je verjetno tudi posledica neenotne norme v jezikovnih priročnikih. V SSKJ tako najdemo: »kiklop tudi ciklop -a m (ô) 1. v grški mitologiji velikan z očesom sredi čela«, v *Slovenskem pravopisu* (SP 2001): »Kiklop -a m, oseb. i. (ô) |grška bajeslovna oseba|«, kar ne velja za rabo v prenesenem pomenu: »kiklop -a m, člov. (ô) |velikan|; poud. |močen človek|«, v *ePravopisu* pa je geslo Kiklop med imeni bitij: |grško bajeslovno bitje, enooki velikan|. Z veliko začetnico se, skladno s *Slovenskim pravopisom* (SP, 2001, § 47), pišejo tudi sopomenska (nadomestna) poimenovanja veroslovnih in bajeslovnih imen bitij, npr. *Stvarnik* (Bog); popravek *Ko je bila v tistem mestu huda lakota, je videl rešitev le pri Očetu* → *očetu* – *Bogu* torej nima osnove v kodifikaciji. Nasprotno so občna poimenovanja veroslovnih in bajeslovnih bitij včasih zapisana z veliko začetnico, npr. *Ti ljudje mislijo, da so Bogovi* → *bogovi*, *da na njih stoji svet, Sirene* → *sirene*.

Opazne so težave pri poimenovanjih za pripadnike gibanj, nazorov, ver, listov, društev, strank, redov, podjetij ipd., npr. *Fašisti* → *fašisti*, *Poganom* → *poganom*; včasih tudi v kombinaciji z drugo vrsto popravka, npr. z besediščem: *Krščanom* → *kristjanom*; pri poimenovanjih oseb, ki opravljajo določen poklic ipd., npr. *Župnik* → *župnik*; pri poimenovanjih oseb po družbeni pripadnosti, npr. *Baronica* → *baronica*. Ta napaka se pogosto pojavlja v nagovorih in pozdravih v pisnih in uradnih dopisih, npr. (*Draga*) *Mama* → *mama!*, (*Spoštovani*) *Gospod* → *gospod* (*direktor*), na kar bi lahko vplivalo zapisovanje izrazov posebnega razmerja ali spoštovanja z veliko začetnico (prim. SP 2001, § 156).

5.2 Popravki začetnice pri zapisu zemljepisnih imen

V to kategorijo so uvrščeni popravki zapisa zemljepisnih imen, ne zajema pa popravkov pridevnikov iz zemljepisnih lastnih imen, razen če so že sami zemljepisna lastna imena (Popič, 2014, 129).

Pri naselbinskih zemljepisnih lastnih imenih so napake že v enobesednih primerih, npr. *iz yerone* → *iz Verone*, pri večbesednih pa predvsem, kadar gre za izjeme od osnovnega pravila, npr. *Novo Mesto* → *Novo mesto*.

Pri nenaselbinskih zemljepisnih imenih se pojavljajo popravki pri imenih držav, npr. *slovenija* → *Slovenija*, *danske* → *Danske*; pokrajin, npr. *na gorenjskem* → *na Gorenjskem*, *na tržaškem* → *na Tržaškem*; voda, npr. *Ljubljani* → *Ljubljani*; polotokov, npr. *na balkanu* → *na Balkanu*; poslopij in drugih stavb, npr. *tromostovje* → *Tromostovje*. Sem sodi tudi *zmajevem mostu pri Ljubljani* → *Zmajevem mostu pri Ljubljani*. Učitelj je popravil začetnico skladno s kodificirano normo

(SP 2001, §77), ni pa spremenil napačnega (neobstoječega) imena mostu – ta se namreč imenuje *Zmajski most*. Pri popravku *Križanke* → *križanke*, gre bržkone za napako (za vpliv občnega poimenovanja oz. za premajhno pozornost pri popravljanju besedila). Imena ulic so večinoma zakrita, da bi se zakrila identiteta pišočega; med redkimi vidnimi najdemo popravek *na Hribu/Na Hribu* → *Na hribu*. Problematični so popravki pri imenih nebesnih teles, npr. *Kajn in Abel sta bila sinova Adama in Eve, ki sta bila prva človeka na zemlji* → *Zemlji*, ki je skladen s pravopisnim pravilom o zapisu imen nebesnih teles (SP, 2001; § 67), vendar bi se lahko učitelj skliceval tudi na § 141, da z malo začetnico pišemo »besede luna, mesec, sonce, večernica, gostosevci ipd., kadar z njimi ne mislimo na nebesna telesa, temveč jih pojmuje mo kot dele obdajajoče nas predmetnosti«.

5.3 Popravki začetnice pri zapisu vrstnih in svojilnih pridevnikov

Kategorija Začetnica pri zapisu pridevnika ne zajema pridevnikov, obravnavanih v predhodnih kategorijah, temveč primere, ki jih vanje ni bilo mogoče uvrstiti (Popič, 2014, 238).

V korpusu se pojavljajo napačni zapisi vrstnih pridevnikov iz naselbinskih in nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imen oz. poimenovanj pripadnikov narodov in narodnosti, npr. *na Danskem* → *danskem* (*dvoru*), *Slovanske* → *slovanske* (*bogove*); vrstnih pridevnikov, ki poimenujejo vrste organizacij, npr. *Škofijska* → *škofijska* (*gimnazija*); dogodkov, npr. *Zimske* → *zimske* (*OI*); vrstnih pridevnikov iz poimenovanj zgodovinskih, literarnih obdobij ipd., npr. v *Renesančni* → *renesančni* (*umetnosti*), v *Današnjem* → *današnjem* (*času*); vrstnih pridevnikov iz literarnih pojmov – občnih imen, npr. *Literarna* → *literarna* (*zvrst*), *Lirski* → *lirski* (*subjekt*) oz. iz stvarnih lastnih imen, npr. *o dveh Svetopisemskih* → *svetopisemskih* (*zgodbah*). Pri popravljanju besedila je včasih težko določiti, ali gre za uradno ime ali vrstno poimenovanje, dodatno težavo pa predstavlja raba istega pridevnika v različnih vlogah: *olimpijske* → *Olimpijske* (*igre*)/*Olimpijski* → *olimpijski* (*ogonj*).

Pojavljajo se tudi popravki svojilnih pridevnikov iz občnih poimenovanj bitij, npr. *Očetovemu* → *očetovemu* (*vajencu*), in – izjemoma – lastnostnih pridevnikov, npr. *Mladega* → *mladega* (*Sirijca*).

Problematična je začetnica pridevnika *Božji/božji*. Slovski del pravopisa daje prednost mali začetnici, medtem ko naj bi bila velika začetnica omejena na teološka in bogoslužna besedila. Weiss v Jezikovni svetovalnici portala FRAN pojasnjuje, da se »/v/ zadnjih prevodih svetopisemskih besedil

/.../ pridevnik Božji piše z veliko začetnico /in je izenačen/ s pridevnikom Bogov (ki pa se ne uporablja /.../); /kar/ velja za verska besedila, medtem ko ostaja mala začetnica v pridevniku božji za z Bogom kot osebo le še rahlo povezane reči (božja pot = romanje), kletvice (v božjo mater) ipd.«. V korpusu najdemo oba zapisa (prevladuje mala začetnica) in enako število popravkov v obeh smereh: npr. *Jerman uresniči želje matere, v katerih ga prosí, naj ne zapusti Božje* → *božje vere*; *Zanj je bila pravica najpomembnejši pojem, da prideš v božje* → *Božje kraljestvo* /.../.

Podobne dileme so v besedilih, kakor koli povezanih z versko tematiko, pogoste, najdemo npr. *Bogomilo je prepričala Krščanska* → *krščanska vera s tem, da verujejo v posmrtno življenje*; *Odlomek govori o tem, kako ima kaplan govor pri Sveti* → *sveti maši* /.../.

5.4 Popravki začetnice na začetku povedi

Popravki začetnice na začetku povedi se najpogosteje pojavljajo v premem govoru, ob združitvi/razdružitvi povedi ter hkrati s popravki besednega reda. Primere navajamo z vsemi popravki: na obravnavane popravke opozarjamo z znakom →, na ostale pa z opombami.

Pri premem govoru težavo predstavlja začetnica na začetku dobesednega navedka, ki stoji za spremnim stavkom, npr. *Ko on reče, da je normalen in da ne misli*,¹ *da je Drohojewski, mu bolničar reče: „najprej* → *Najprej te bomo prepričali da si in nato te bomo tega ozdravili.”*

Popravki začetnice zgolj zaradi združitve/razdružitve povedi so pogosto slogovno motivirani (npr. razdruževanje »predolgih« povedi) in nimajo osnove v kodifikaciji, ampak sledijo (tudi že neaktualnim) priročnikom, torej gre za parakodifikacijo (prim. Popič, 2014, 246). Primer takšnih slogovnih priporočil so *lastnosti dobrega jezikovnega sloga* (po: Trdina, 1971, 10–27): slovniska pravilnost /kar pravzaprav ni lastnost sloga, ampak kodifikacija oz. norma/, besedna čistost, natančnost, besedna uglajenost, jasnost izražanja, jedrnatost, lahkotnost izražanja, naravnost, ustreznost. Pri popravkih učitelji pogosto s piko nadomestijo vejico, npr. *Antigona je čudovita a žalostna zgodba z dokaj vsakdanjo vsebino*, → *. s* → *S tem mislim na bistvo te zgodbe, ki* /.../; *podpičje*, npr. *Kot sem že v uvodu napisala, je bil Polikarp trd kot hlod*; → *. že* → *Že v samem Tavčarjevem opisu, kako* /.../; ali pa malo začetnico zamenjajo z veliko za tremi pikami,

npr. *Vsi smo bili prijatelji, nihče se ni oziral na finančni položaj, nihče ni gledal*,² *kakšna oblačila nosimo*³ ... *za* → *Za to nam je bilo preprosto vseeno*. Združitve povedi se pojavljajo redkeje, npr. *Kljub temu so priseljenci, prišleki, velik problem* . → , *Saj* → *saj se večina ljudi do njih vede drugače* /.../.

Ob spremembi besednega reda se na začetku povedi lahko znajde druga beseda, katere začetnica se posledično spremeni, enako pa velja za začetnico besede, ki jo učitelj pomakne na neprvo mesto v povedi, npr. *Vse to se je spraševal* → *Spraševal se je vse to in razmišljal*,⁴ *ali je vredno trpeti* /.../; odpravo zaimka, npr. *Razlog uboja tiči v tem, da je Meursault želel potrditi svoja načela svobodnega življenja proti običajnim smernicam. On z* → *Z umorom torej ne krši svojih načel, saj mu je za druge ljudi vseeno, na nikogar ni čustveno navezan*; odpravo protivnega veznika, npr. *Na nek način postane celo svobodna. Toda ta* → *Ta svoboda pa ji ni prinesla notranjega miru* /.../; ali izogibanjem ponavljanju: *Ljubzenski ideal, to je Julija Primic, mu je bila nedosegljiva. Julija je bila* → *Bila je iz višjega stanu* /.../.

V navedenih primerih vidimo, da učitelji v praksi ne popravljajo vseh napak, npr. *Najprej te bomo prepričali* (manjka vejica) *da si* (manjka vejica) *in nato te bomo tega ozdravili*. Z vidika razvijanja pravopisne zmožnosti se nam takšna nepopolna povratna informacija učencem oz. dijakom ne zdi ustrezna.

5.5 Popravki začetnice pri zapisu stvarnega/občnega poimenovanja

V tej kategoriji najdemo popravke začetnice stvarnih/občnih imen stvari, snovi in pojmov (Popič, 2014, 127).

V korpusu najdemo popravke pri zapisu enobesednih in večbesednih naslovov književnih del oz. njihovih delov, npr. *(v drugem delu) krsta* → *Krsta*, *črna Orhideja* → *Črna orhideja*. Učenci včasih napačno določijo, kje se začne lastno ime, npr. *v starih Grških bajkah* → *v Starih grških bajkah*. Predvsem naslove religioznih besedil učenci včasih zapišejo kot občna poimenovanja, npr. *sveto pismo* → *Sveto pismo*, *v evangeliju po Luku* → *v Evangeliju po Luku*. Napake se pojavljajo tudi, če se naslov književnega dela pojavi kot občno poimenovanje, npr. *En izmed simbolov je Tek* → *tek za vozom*. Problematičen je popravek: *Hiša Marije Pomočnice* → *Hiša Marije pomočnice*, saj (1) je *Marija Pomočnica* ime veroslovnega bitja (gl. SP, 2001; § 47) in (2) je v naslovu romana *Pomočnica* pisano z veliko začetnico (v sistemu COBISS je

1 Vejico je vstavil učitelj.

2 Vejico je vstavil učitelj.

3 Tu je učitelj izbrisal vejico.

4 Vejico je vstavil učitelj.

relevantnih (tj. slovenskih) zadetkov s tem naslovom 36, od tega je beseda *Pomočnica/pomočnica* 30-krat pisana z veliko, 6-krat pa z malo začetnico).

Pojavljajo se tudi napake zapisa imen zavodov in ustanov, npr. *založba Mladinska knjiga* → *Založba Mladinska knjiga*, *osnovno šolo Sava Kladnika* → *Osnovno šolo Sava Kladnika*, oz. vrstnih poimenovanj le-teh, npr. (*učenka 9. razreda*) *Osnovne šole* → *osnovne šole*; imen šolskih predmetov, študijskih programov in usmeritev (*k izbirnemu predmetu*) *sodobna priprava hrane* → *Sodobna priprava hrane*. To kategorijo navajata Dobrovoljc in Jakop (2012, 77) pri stvarnih imenih, in sicer med podkategorijami, s katerimi je treba dopolniti kategorijo *Imena, naslovi stvaritev ter imena poglavij in drugih sestavnih enot teh stvaritev*. Opozarjata pa, da se »/p/oljudna poimenovanja npr. osnovnošolskih predmetov /.../ pogosto pišejo z malo začetnico«. Skladna s tem določilom sta popravka: (*uro*) *Nemščine* → *nemščine* in (*študira*) *Ekonomijo* → *ekonomijo*. V primeru: *pri Sodobni pripravi hrane* → *pri sodobni pripravi hrane* pa je učitelj spremenil veliko začetnico pri zapisu uradnega imena šolskega predmeta v malo, čeprav ne gre za poljudno poimenovanje.

Z veliko začetnico so včasih zapisane različne skupine občnih imen, ki se v rabi pojavljajo ob lastnih imenih, kot so literarni pojmi, npr. *Epa* → *epa*, v *Citatu* → v *citatu*, *Realizma* → *realizma*; imen jezikov, npr. v *Poljščini* → v *poljščini*; imen praznikov, npr. *Novo leto* → *novo leto*; imen mesecev, dni v tednu, letnih časov, npr. *Maja* → *maja*, *Jesen* → *jesen*, *Soboto* → *soboto*, *Petek* → *petek* (v bližini enakozvočnega osebnega imena: *Fantu sem dal ime Petek, saj sem ga našel na dan Petek* → *petek*).

Težave se pojavljajo pri ločevanju med poljudnimi poimenovanji in uradnimi naslovi prireditev, npr. *Olimpijada* → *olimpijada*; vendar: (*akcija*) *očistimo Slovenijo* → *Očistimo Slovenijo*.

Med problematičnimi primeri velja omeniti še ime industrijskega izdelka: *Sprite* → *sprite*. Popravek je skladen s kodifikacijo (SP, 2001; § 147), ki določa zapis imen »industrijskih izdelkov ipd., nastal/ih/ iz imen podjetij in trgovskih znamk, kadar se ne uporabljajo kot imenovalni prilastki«, z malo začetnico. A Dobrovoljc in Jakop (2012, 82–83) opozarjata, da je treba pravila posodobiti skladno s spoznanjem, da »/i/mena znamk in industrijskih izdelkov ohranjajo lastnoimenskost tudi v položajih, ko niso uporabljeni kot imenovalni prilastki ob občnoimenskem jedru«, a da je treba »/o/d kategorije imen (blagovnih) znamk in industrijskih izdelkov /.../ ločiti kategorijo poobčnoimenjenih izrazov, ki niso več lastna imena, saj zaznamujejo vrsto, na primer *kalodont*, zobna krema /.../«. Enako je z imeni iger; problematičnost zapisa (in s tem negotovost pri zapisova-

nju) dokazuje zapis s samimi velikimi črkami: *Naslednji dan pa smo se igrali: LOV NA MORSKE KAČE* → *lov na morske kače!* Dobrovoljc in Jakop (2012, 85) navajata imena iger med kategorijami, s katerimi bi bilo treba dopolniti stvarna občna poimenovanja, ob čemer pojasnjujeta, da imena iger, »ki so vrstna poimenovanja«, pišemo z malo začetnico, »/z/ apis imen iger z veliko začetnico /pa/ je upravičen le takrat, ko se nanašajo na ime industrijskega izdelka oziroma znamke.«

5.6 Ostalo

V to kategorijo sodi 23 primerov, ki jih nismo mogli uvrstiti v nobeno od ostalih kategorij, npr. *Lepo Prosim*; ... *saj se je pri Adamu počutila Varo* ... Predvidevamo, da gre za lapsuse.

6 Sklep

Na osnovi analize popravkov velike/male začetnice v korpusu Šolar smo ugotovili, v katerih primerih imajo učenci težave pri zapisovanju.

Napake se pojavljajo že v preprostih, enobesednih primerih. Ker je zapisovanje preprostejših in učencem bolj znanih primerov z veliko začetnico standard znanja že v 1. triletju osnovne šole, pravilo pa naj bi usvojili in nadgradili z večbesednimi lastnimi imeni v 2. triletju osnovne šole (UN OŠ, 2018, 49, 53), si zapis z malo začetnico pri učencih 3. triletja in dijakih le stežka razlagamo kot posledico nepoznavanja kodificirane norme, ampak nakazuje, da zapis velike začetnice v lastnih imenih še ni dovolj avtomatiziran, lahko pa gre tudi za premajhno zbranost oz. skrbnost pri zapisovanju, kar kaže na potrebo po več utrjevanju pri usvajanju pravopisne norme.

Velika skupina popravkov nakazuje težave pri razločevanju lastnih imen od občnih poimenovanj. Te v pretežni meri zajema kategorija *začetnica pri zapisu stvarnega/občnega poimenovanja*, pojavljajo pa se tudi v drugih kategorijah. Pri lastnih imenih bitij so to poimenovanja za osebe, ki opravljajo določen poklic (npr. *Župnik* → *župnik*), poimenovanja po družbeni pripadnosti (npr. *Baronica* → *baronica*), poimenovanja za pripadnike gibanj, nazorov, ver ipd. (npr. *Pogonom* → *pogonom*) ter veroslovna, bajeslovna, domišljajska ipd. imena (npr. *Kiklop* → *kiklop*). Pri zemljepisnih lastnih imenih so to imena pokrajin, ki so enakozvočna vrstnim pridevnikom (npr. *na Gorenjskem* → *na gorenjskem*). Pri zapisu vrstnih in svojilnih pridevnikov so problematične skupine: vrstni pridevniki, tvorjeni iz naselbinskih in nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imen oz. iz poimenovanj pripadnikov narodov in narodnosti (npr. *Slovanski* →

sllovanski bogovi), vrstni pridevniki, ki poimenujejo vrste organizacij in dogodkov (npr. *Ololimpijski* → *ololimpijski ogenj*), ter vrstni pridevniki, tvorjeni iz poimenovanj zgodovinskih, literarnih obdobj oz. iz stvarnih lastnih imen (npr. *Renesančni* → *renesančni umetnosti*).

Popravki začetnice na začetku povedi so pogosto posledica skladskega (lahko obenem stilističnega) popravka, kot je združitev/razdružitev dveh povedi, in niso osnovani na kodifikaciji, temveč na slogovnih priporočilih, kot so izogibanje ponavljanju, jasno izražanje (kamor sodijo tudi »predolge« povedi), uporaba pestrega besedišča – gre torej za parakodifikacijo (prim. Popič, 2014, 246). Tipičen primer so *lastnosti dobrega jezikovnega sloga*, ki jih navaja S. Trdina (1971, 10–27), pri čemer je tudi »slovniška pravilnost« pojmovana kot lastnost dobrega sloga. Težave so se pokazale tudi pri zapisu premege govora, če je spremni stavek pred dobesednim navedkom.

Pri popravljanju napak se težave pojavljajo, kjer je norma v priročnikih neenotna (npr. *K/kiklop*) oz. kjer se raba (v določenih okoliščinah) razlikuje od norme, kot je pri veliki začetnici pri občnih poimenovanjih v verskih besedilih (npr. *pri S/sveti maši*). Neenotnost se pojavlja tudi pri zapisovanju imen šolskih predmetov. V takšnih primerih prihaja do nasprotujočih si popravkov, kar je z vidika kakovosti povratne informacije učencem problematično in nudi izhodišče za razmislek o smernicah, ki bi bile učiteljem v oporo pri popravljanju besedil učencev in bi omogočile večjo enotnost pri popravljanju.

V korpusu smo našli tudi primere neustreznih popravkov (npr. *angležom* → *Angležom*) in primere, da je učitelj popravil samo nekatere napake. Da bi poiskali vzroke, bi bila potrebna posebna raziskava, ki bi najbrž posegla tudi na področje pogojev za strokovno delo učiteljev (čas, ki ga ima učitelj ob vseh drugih obveznostih na voljo za popravljanje izdelkov učencev, finančne in časovne možnosti za izobraževanje o novostih na področju jezikovne norme, ponudba ustreznih seminarjev in delavnic ipd.).

Viri in literatura

Arhar, Š. in Gorjanc, V. (2007). Korpus FidaPLUS: nova generacija slovenskega referenčnega korpusa. *Jezik in slovtvo*, 52(2), 95–110.

Arhar Holdt, Š., Dobrovoljc, K. in Popič, D. (2013). Reprezentacija standardnega in nestandardnega v virih SSJ. Žele, A. (ur.). *Zbornik Obdobja 32: Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*, str. 19–27. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.

Besedilni korpusi. Center za jezikovne vire in tehnologije. <https://www.cjvt.si/viri-in-orodja/besedilni-korpusi/>

Dobrovoljc, H. in Jakop, N. (2012). *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Založba ZRC.

Goli, T. (2018). *Na napakah se učimo: kategorizacija učiteljskih popravkov v korpusu Šolar 2.0*. [Magistrsko delo]. Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Gorjanc, V. (2005). *Uvod v korpusno jezikoslovje*. Izolit.

Gorjanc, V. in Logar, N. (2005). Od splošnih do specializiranih korpusov – načela gradnje glede na njihov namen. *Zbornik Obdobja 24: Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ur. I. Orel. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.

Gorjanc, V. in Fišer, D. (2013). *Korpusna analiza*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Kosem, I., Stritar, M., Može, S., Zwitter Vitez, A., Arhar Holdt, Š. in Rozman, T. (2012). *Analiza jezikovnih težav učencev: korpusni pristop*. Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.

Pirih Svetina, N. (2003). Napaka v ogledalu procesa učenja tujega jezika. *Jezik in slovtvo*, 48(2), 17–26.

Popič, D. (2014). *Korpusnojezikovna analiza vplivov na slovenska prevodna besedila*. *Doktorska disertacija*. Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Rozman, T., Arhar Holdt, Š., Pollak, S. in Kosem, I. (2018). Kolokacije v korpusu Šolar. *Jezik in slovtvo*, 63(2–3), 117–128.

Skubic, Andrej E., (2005). *Obrazi jezika*. Študentska založba.

Toporišič, J. (1992). *Enciklopedija slovenskega jezika*. Cankarjeva založba.

Trdina, S. (1971). *Besedna umetnost II*. Mladinska knjiga.

Učni načrt (posodobljena izdaja). *Program osnovna šola*. Slovenščina. (2018). https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf

Učni načrt: slovenščina: gimnazija (2008). http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf

Verdonik, D. (2015). Jezikovnoteoretska načela v korpusnem jezikoslovju. *Slovenščina 2.0* 3/1. 1–27. <http://www.dlib.si>

Weiss, P. (2017). *Raba velike oz. male začetnice v zvezi »Božji Sin«*. *Jezikovna svetovalnica*. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>

COBISS. <https://www.cobiss.si/>

ePravopis. <https://fran.si/134/slovenski-pravopis>

Fran, Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. www.fran.si

Jezikovna svetovalnica: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>

Korpus *Lektor*. http://lektor.sketchengine.co.uk/run.cgi/first_form?orpname=fidaplus_lektor; <http://ssj.slovenscina.eu/korpusi/lektor>

Korpus *Šolar*. http://solar.sketchengine.co.uk/run.cgi/first_form?corpname=fidaplus_solar; <http://ssj.slovenscina.eu/korpusi/solar>

Pravopis 8.0 (predlog): Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo. <https://fran.si/pravopis8>

Pravopisne kategorije – Problemski sklopi ePravopisa. <https://fran.si/spt-kategorije?tab=PrilimkiSPredimki>

Slovenski pravopis (2001). ZRC SAZU.

SSKJ. <https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>